RAQAMLI MAKONDA YUQORI SINF O‘QUVCHILARINING VIRTUAL IDENTIFIKATSIYASI VA KELAJAKDAGI OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLARI O‘RTASIDAGI MUNOSABATNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK JIHATLARI.

Xojiaxmedova Muhlisabonu Jahongir qizi
Farg‘ona davlat universiteti, Psixologiya yo‘nalishi magistranti
Farg‘ona shahri, O‘zbekiston
E-mail: xojiaxmedovamuhlisa@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada raqamli makon sharoitida yuqori sinf o‘quvchilarining virtual identifikatsiyasi va kelajakdagi oilaviy hayot haqidagi tasavvurlari o‘rtasidagi ehtimoliy munosabatlar ijtimoiy-psixologik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. O‘smirlik va ilk yoshlik davrida o‘zlikni anglash, tengdoshlar bilan muloqot, ijtimoiy tarmoqlardagi ideal obrazlar hamda raqamli kontentning oilaviy qadriyatlar haqidagi qarashlarga aloqador jihatlari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli makon, virtual identifikatsiya, yuqori sinf o‘quvchilari, oilaviy hayot, oilaviy qadriyatlar, ijtimoiylashuv, ijtimoiy tarmoqlar, o‘smirlik.

Аннотация. В статье с социально-психологической точки зрения рассматривается возможная взаимосвязь виртуальной идентичности старшеклассников в цифровом пространстве и их представлений о будущей семейной жизни. Анализируются особенности самосознания в подростковом и раннем юношеском возрасте, общение со сверстниками, идеализированные образы в социальных сетях и потенциальная роль цифрового контента в формировании взглядов на семейные ценности.

Ключевые слова: цифровое пространство, виртуальная идентичность, старшеклассники, семейная жизнь, семейные ценности, социализация, социальные сети, подростковый возраст.

Abstract: This article examines, from a socio-psychological perspective, the possible relationship between high school students’ virtual identity in digital environments and their perceptions of future family life. It discusses self-awareness during adolescence and early youth, peer communication, idealized images on social media, and the potential role of digital content in shaping views on family values.

Keywords: digital environment, virtual identity, high school students, family life, family values, socialization, social media, adolescence.

KIRISH

Raqamli texnologiyalar kundalik muloqot, axborot olish va o‘zini namoyon etish usullarini o‘zgartirib, yoshlarning ijtimoiylashuv jarayoniga yangi sharoitlarni olib kirdi. Yuqori sinf davri shaxsning o‘zligini anglash, hayotiy maqsadlarni belgilash, yaqin munosabatlar va kelajakdagi oilaviy hayot haqida dastlabki barqaror

qarashlarni shakllantirish bilan tavsiflanadi. Shu sababli raqamli makondagi tajribalar o‘quvchilarning o‘zini qanday ko‘rishi va oilaviy munosabatlarni qanday tasavvur etishi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Virtual identifikatsiya shaxsning internetdagi muloqot, profil, nashrlar, tanlangan obrazlar va boshqa foydalanuvchilarning munosabati orqali o‘zini namoyon etishi hamda anglash jarayonini ifodalaydi. U real hayotdagi identifikatsiyani to‘liq almashtirmaydi, balki u bilan o‘zaro ta’sirda rivojlanadi. Raqamli muhit o‘smirga o‘z qiziqishlarini sinab ko‘rish, turli guruhlarga mansublikni his etish va tengdoshlar bilan aloqalarni kengaytirish imkonini beradi. Biroq u o‘zini boshqalar bilan tez-tez taqqoslash, tashqi ma’qullashga haddan tashqari bog‘lanish va oilaviy hayotning idealizatsiyalangan tasvirlarini me’yor sifatida qabul qilish xavfini ham yuzaga keltirishi mumkin.

Shaxs identifikatsiyasi insonning “men kimman?”, “qaysi guruhga mansubman?” va “kelajakda qanday inson bo‘lishni istayman?” kabi savollarga javob topishi bilan bog‘liq murakkab jarayondir.

E. Eriksonning psixosotsial rivojlanish yondashuvida o‘smirlik davrida identiklikni shakllantirish muhim vazifalardan biri sifatida qaraladi. Bugungi raqamli muhitda bu jarayon faqat oila, maktab va bevosita tengdoshlar guruhi doirasida emas, balki virtual jamoalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali ham kechadi.[1]

Virtual makonda shaxs o‘zini muayyan tarzda taqdim etadi: profil surati, yozuvlari, qiziqishlari va kuzatadigan sahifalari orqali boshqalarga o‘zi haqidagi ma’lumotni tanlab ko‘rsatadi. Bunday o‘zini taqdim etish tabiiy ravishda tanlab amalga oshadi; foydalanuvchi kundalik hayotidagi qiyinchiliklar yoki ziddiyatlarni ko‘rsatmasdan, faqat muvaffaqiyatli va jozibali jihatlarini namoyish etishi mumkin. Natijada kuzatuvchi boshqa odamlarning hayoti doimo baxtli, munosabatlari esa muammosiz degan noto‘g‘ri xulosaga kelishi ehtimoli mavjud.[2]

Yuqori sinf o‘quvchilari uchun tengdoshlar fikri va ijtimoiy qabul qilinish hissi muhim bo‘lgani sababli, virtual muhitdagi izohlar, layklar va kuzatuvchilar soni o‘zini baholashga ta’sir qilishi mumkin. Biroq bu ta’sir barcha o‘quvchilarda bir xil kechmaydi. Oiladagi muloqot sifati, shaxsiy barqarorlik, media savodxonlik, tengdoshlar bilan munosabat va raqamli foydalanish odatlari mazkur jarayonni kuchaytirishi yoki yumshatishi mumkin. Shu bois virtual identifikatsiyani faqat xavf omili sifatida emas, balki o‘zini anglash va ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish imkoniyati sifatida ham ko‘rib chiqish lozim.

Oilaviy hayot haqidagi tasavvurlar ota-ona o‘rtasidagi munosabatlarni kuzatish, oiladagi vazifalar taqsimoti, mehr va qo‘llab-quvvatlash tajribasi, madaniy me’yorlar, ta’lim hamda tengdoshlar bilan muloqot ta’sirida shakllanadi. Raqamli makon ushbu manbalarga qo‘shimcha ravishda munosabatlar, nikoh, ota-onalik va gender rollari haqidagi ko‘plab namunalarni taqdim etadi. Ularda sog‘lom muloqot, hamkorlik va o‘zaro hurmat aks etishi mumkin, ayrim kontentlarda esa oilaviy munosabatlar soddalashtirilgan, ziddiyatlar dramatiklashtirilgan yoki moddiy farovonlik va tashqi ko‘rinish bilan haddan tashqari bog‘langan bo‘ladi.[3]

O‘quvchi raqamli kontentni passiv qabul qiluvchi emas. U ko‘rgan axborotini o‘z oilasidagi tajriba, shaxsiy qadriyatlar va tengdoshlar fikri bilan solishtiradi.

Masalan, ijtimoiy tarmoqda oiladagi vazifalar teng taqsimlanganini ko‘rsatadigan kontentni ko‘rgan o‘quvchi sheriklik va hamkorlik haqidagi qarashlarini kengaytirishi mumkin. Aksincha, munosabatlarni faqat sovg‘a, tashqi ko‘rinish yoki moddiy imkoniyatlar bilan baholaydigan tasvirlar oilaviy hayotga nisbatan biryoqlama kutishlarni kuchaytirishi ehtimoli bor. Bu misollar ehtimoliy mexanizmlarni ifodalaydi, lekin har bir foydalanuvchida aynan shunday natija yuz berishini anglatmaydi.

Virtual identifikatsiya va oilaviy hayot haqidagi tasavvurlar o‘rtasidagi munosabatni bir necha yo‘nalishda ko‘rib chiqish mumkin. Birinchidan, o‘quvchi o‘zini qanday shaxs sifatida ko‘rishi kelajakdagi sheriklik, mas’uliyat va mustaqillik haqidagi kutishlariga aloqador bo‘lishi mumkin. Ikkinchidan, virtual guruhlar va blogerlar orqali namoyish etiladigan me’yorlar oilaviy rollar haqidagi tasavvurlarni boyitishi yoki toraytirishi mumkin. Uchinchidan, internetdagi ideal obrazlar bilan real hayot o‘rtasidagi farqni anglash qobiliyati o‘quvchining tanqidiy fikrlashi va media savodxonligiga bog‘liq.

Shu bilan birga, oilaviy munosabatlar haqidagi qarashlarni faqat raqamli muhit bilan izohlash to‘g‘ri emas. Oila, maktab, madaniy muhit, iqtisodiy sharoit va shaxsiy tajriba o‘zaro ta’sirda ishlaydi. Raqamli kontentning ta’siri ham mazmuni, undan foydalanish maqsadi, foydalanish davomiyligi va o‘quvchining psixologik xususiyatlariga qarab farqlanishi mumkin.

Sun’iy intellektga asoslangan suhbat tizimlari, tavsiya algoritmlari va avtomatik kontent yaratish vositalari yoshlarning axborot bilan uchrashish tajribasini o‘zgartirmoqda. Bunday vositalar oilaviy munosabatlar, gender rollari yoki shaxsiy muammolar haqida savollarga javob olish imkonini berishi mumkin. Shu bilan birga, sun’iy intellekt yaratgan javoblar har doim ham to‘liq, xolis yoki muayyan vaziyatga mos bo‘lavermaydi. Shuning uchun o‘quvchilar AI javobini mutlaq haqiqat sifatida qabul qilmasdan, uni boshqa ishonchli manbalar va kattalar bilan muhokama orqali tekshirishni o‘rganishi zarur.[4]

Media savodxonlik o‘quvchiga raqamli kontent muallifining maqsadini, tasvirning tanlab berilgan jihatlarini, reklama yoki homiylik mavjudligini, shuningdek, fakt va shaxsiy fikr o‘rtasidagi farqni aniqlashga yordam beradi. Psixologik jihatdan muhim ko‘nikmalardan yana biri — virtual makondagi o‘zini taqdim etish bilan real hayotdagi shaxsiy tajribani farqlashdir. Ijtimoiy tarmoqlarda ko‘rsatilgan munosabatlar tanlangan lavhalardan iborat bo‘lishi mumkin; ular oilaviy hayotning kundalik mas’uliyati, kelishmovchiliklarni hal etish va uzoq muddatli hamkorlik jarayonlarini to‘liq aks ettirmaydi.[5]

Oila va ta’lim muassasasi o‘quvchilar bilan raqamli kontentni taqiqlash yoki qoralash asosida emas, balki ochiq muloqot va tanqidiy tahlil orqali ishlashi maqsadga muvofiq. Ota-onalar farzand bilan kelajak, o‘zaro hurmat, mas’uliyat, nizolarni tinch hal etish va oiladagi vazifalar haqida suhbatlashishi mumkin. Ta’lim muassasalarida esa media savodxonlik, raqamli xavfsizlik, virtual muloqot etikasi va axborotni tekshirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar foydali bo‘ladi.

Nazariy tahlil shuni ko‘rsatadiki, virtual identifikatsiya va kelajakdagi oilaviy hayot haqidagi tasavvurlar o‘zaro bog‘liq bo‘lishi mumkin, biroq bu bog‘liqlikni bir yo‘nalishli va muqarrar sababiy ta’sir sifatida talqin etish mumkin emas. Raqamli muhit o‘quvchiga turli hayotiy ssenariylarni ko‘rish, yangi nuqtayi nazarlar bilan tanishish va o‘z qarashlarini qayta ko‘rib chiqish imkonini beradi. Shu bilan birga, idealizatsiyalangan kontent va ijtimoiy taqqoslash ayrim hollarda real bo‘lmagan kutishlarni shakllantirishi mumkin.[6]

Raqamli makon yuqori sinf o‘quvchilarining o‘zini anglash va ijtimoiylashuv jarayonining muhim muhitlaridan biriga aylangan. Virtual identifikatsiya orqali o‘quvchilar o‘zlarini namoyon etadi, tengdoshlar bilan aloqalarni shakllantiradi va turli ijtimoiy me’yorlar bilan tanishadi. Ijtimoiy tarmoqlardagi oilaviy munosabatlar tasvirlari hamda sun’iy intellekt vositalaridan olinadigan axborot kelajakdagi oilaviy hayot haqidagi qarashlar uchun qo‘shimcha manba bo‘lishi mumkin.

Biroq bu munosabat raqamli muhitning o‘zi bilangina belgilanmaydi, oiladagi muloqot, shaxsiy tajriba, tengdoshlar ta’siri, madaniy qadriyatlar va tanqidiy fikrlash ham muhim ahamiyatga ega. Shu sababli o‘quvchilarda media savodxonlikni rivojlantirish, virtual va real hayotdagi tasvirlar o‘rtasidagi farqni anglatish hamda oilaviy qadriyatlar haqida ochiq, hurmatga asoslangan muloqotni qo‘llab-quvvatlash dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. — New York: W. W. Norton & Company, 1968.

2. Bandura A. Social Learning Theory. — Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.

3. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.

4. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. — Paris: UNESCO, 2023.

5. Valkenburg P. M., Peter J. Online Communication Among Adolescents: An Integrated Model of Its Attraction, Opportunities, and Risks. Journal of Adolescent Health. — 2011. — Vol. 48, No. 2. — P. 121–127.

6. Reeves B., Nass C. The Media Equation: How People Treat Computers, Television, and New Media Like Real People and Places. — Stanford, CA: CSLI Publications, 1996.

7. Bandura A. Social Learning Theory. — Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.

8. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.

9. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. — New York: W. W. Norton & Company, 1968.

10. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. — Paris: UNESCO, 2023.